

ROMAN-GERMAN HUQUQ OILASINING SHAKLLANISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19996794>

Saidmamadova Oydiyoy Otaxon qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada roman-german huquq oilasining shakllanishi, tarixiy taraqqiyot bosqichlari va asosiy xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Rim huquqi merosi, oʻrta asr universitetlari faoliyati, kodifikatsiya jarayonlari hamda milliy davlatlarning rivojlanishi ushbu huquq oilasining vujudga kelishidagi muhim omillar sifatida yoritilgan. Shuningdek, roman-german huquq oilasining zamonaviy huquq tizimlariga taʼsiri va bugungi kundagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit soʻzlar

roman-german huquq oilasi, Rim huquqi, kodifikatsiya, kontinental huquq, huquq tizimi, huquq manbalari, fuqarolik kodeksi, qiyosiy huquq, yuridik fan, huquqiy islohot.

Аннотация

В данной статье научно анализируются формирование романо-германской правовой семьи, этапы её исторического развития и основные особенности. Освещаются такие важные факторы её возникновения, как наследие римского права, деятельность средневековых университетов, процессы кодификации и развитие национальных государств. Также раскрывается влияние романо-германской правовой семьи на современные правовые системы и её значение в настоящее время.

Ключевые слова

романо-германская правовая семья, римское право, кодификация, континентальное право, правовая система, источники права, гражданский кодекс, сравнительное право, юридическая наука, правовая реформа.

Abstract

This article scientifically analyzes the formation of the Romano-Germanic legal family, the stages of its historical development, and its main characteristics. It highlights such important factors of its emergence as the legacy of Roman law, the activities of medieval universities, codification processes, and the development of nation-states. The article also reveals the influence of the Romano-Germanic legal family on modern legal systems and its current significance.

Keywords

Romano-Germanic legal family, Roman law, codification, continental law, legal system, sources of law, civil code, comparative law, legal science, legal reform.

Zamonaviy huquqshunoslikda dunyo mamlakatlari huquq tizimlarini ma'lum mezonlar asosida guruhlarga ajratish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Bunday tasniflash huquq tizimlarining tarixiy taraqqiyoti, huquq manbalari, yuridik tafakkur uslubi, sud amaliyoti va normativ tartibga solish xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Ana shunday yirik huquqiy oilalardan biri roman-german huquq oilasi bo'lib, u bugungi kunda dunyoning ko'plab davlatlarida amal qilayotgan huquqiy tizimlarning nazariy va amaliy asosini tashkil etadi. Mazkur huquq oilasi Yevropa qit'asida shakllanib, keyinchalik boshqa mintaqalarga ham keng tarqalgan.

Roman-german huquq oilasi tarixiy jihatdan qadimgi Rim huquqi merosi, o'rta asr universitetlari faoliyati, kanonik huquq ta'siri hamda milliy davlatlarning shakllanish jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, Rim huquqining qayta tiklanishi va ilmiy asosda o'rganilishi ushbu huquq oilasining shakllanishida hal qiluvchi omil bo'ldi. Rim yuristlari tomonidan ishlab chiqilgan mulk huquqi, majburiyat huquqi, shartnoma institutlari, javobgarlik tamoyillari va yuridik texnika keyingi davr huquq tizimlari uchun mustahkam poydevor vazifasini bajardi.

O'rta asrlarda Yevropa universitetlarida Rim huquqining o'qitilishi va sharhlanishi natijasida umumiy huquqiy tafakkur shakllandi. Olimlar va huquqshunoslar turli hududlarda amal qilgan mahalliy odat huquqlarini Rim huquqi qoidalari bilan uyg'unlashtirishga harakat qildilar. Bu jarayon huquqning ilmiylashuvi, tizimlashtirilishi va nazariy jihatdan takomillashuviga olib keldi. Natijada huquq faqat amaliy odatlar yig'indisi emas, balki mantiqiy va izchil tizim sifatida qarala boshlandi.

Roman-german huquq oilasining keyingi taraqqiyotida kodifikatsiya jarayonlari alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, XVIII-XIX asrlarda milliy davlatlarning kuchayishi bilan huquq normalarini yagona kodekslar shaklida jamlash zarurati yuzaga keldi. Shu davrda qabul qilingan fuqarolik, jinoyat va savdo kodekslari huquqni markazlashgan tartibda boshqarish, huquqiy aniqlikni ta'minlash va fuqarolar uchun yagona qoidalarni belgilashga xizmat qildi. Kodifikatsiya roman-german huquq oilasining asosiy belgilaridan biriga aylandi.

Mazkur huquq oilasining yana bir muhim xususiyati qonunning ustuvor huquq manbai sifatida e'tirof etilishidir. Kontinental yondashuvga ko'ra, huquqning asosiy ifodasi qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda

mujassam bo'ladi. Sud amaliyoti esa, asosan, qonunni sharhlash va qo'llash vazifasini bajaradi. Shu jihatdan roman-german huquq oilasi anglosakson huquq tizimidan sezilarli darajada farq qiladi.

Bugungi kunda roman-german huquq oilasi France, Germany, Italy, Spain, Portugal hamda Lotin Amerikasi, Osiyo va Afrika davlatlarining ko'plab huquq tizimlariga ta'sir ko'rsatgan. Uning tamoyillari huquqiy davlat qurilishi, inson huquqlarini himoya qilish, bozor iqtisodiyotini tartibga solish va demokratik institutlarni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shu bois roman-german huquq oilasining shakllanish tarixini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Ushbu mavzu orqali zamonaviy huquq tizimlarining ildizlari, ularning rivojlanish qonuniyatlari hamda bugungi huquqiy islohotlar uchun dolzarb bo'lgan tajribalarni chuqur anglash mumkin. Mazkur maqolada roman-german huquq oilasining vujudga kelish bosqichlari, tarixiy manbalari, asosiy xususiyatlari va rivojlanish omillari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Roman-german huquq oilasining shakllanishi masalasi qiyosiy huquqshunoslik fanida keng tadqiq etilgan mavzulardan biri hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlarda ushbu huquq oilasining tarixiy ildizlari, nazariy asoslari, huquq manbalari tizimi hamda zamonaviy huquq tizimlariga ta'siri turli yondashuvlar asosida yoritilgan. Tadqiqotchilar asosan Rim huquqining merosi, universitetlar faoliyati, kodifikatsiya jarayonlari va milliy davlatlarning shakllanishini roman-german huquq oilasining vujudga kelishidagi asosiy omillar sifatida ko'rsatadilar.

Konrad Zweigert va Hein Kötz tomonidan yaratilgan *Introduction to Comparative Law* asari qiyosiy huquqshunoslik bo'yicha fundamental manbalardan biri sanaladi. Mualliflar unda dunyo huquq tizimlarini tasniflash mezonlarini ishlab chiqib, roman-german huquq oilasining tarixiy shakllanishi va asosiy xususiyatlarini chuqur tahlil qilganlar. Asarda huquqiy oilalarni farqlashda tarixiy taraqqiyot, yuridik tafakkur uslubi, huquq manbalari va institutlarning o'ri muhim mezon sifatida ko'rsatib beriladi.

John Henry Merrymaning *The Civil Law Tradition* asari kontinental huquq tizimining mohiyatini ochib beruvchi muhim ilmiy manba hisoblanadi. Muallif roman-german huquq oilasini "civil law tradition" doirasida tahlil qilib, unda kodifikatsiya, qonunning ustuvorligi, yuridik fan va sudlarning o'ri masalalariga alohida e'tibor qaratadi. Ushbu asar roman-german huquq oilasining anglosakson huquq tizimidan farqli jihatlarini aniqlashda muhim nazariy ahamiyatga ega.

René David tomonidan yozilgan *Major Legal Systems in the World Today* asarida huquqiy oilalar global miqyosda tasniflanib, roman-german huquq

oilasining tarixiy taraqqiyoti va zamonaviy ko'rinishlari yoritilgan. Muallif ushbu tizimning asosiy belgisi sifatida normativ huquqiy hujjatlarning ustuvorligini va huquqning tizimlashtirilgan xarakterini ko'rsatadi. Shuningdek, asarda Yevropa huquqiy an'alarining boshqa mintaqalarga tarqalish jarayoni ham tahlil qilingan.

Rim huquqining roman-german huquq oilasi shakllanishidagi rolini tadqiq etishda Peter Steinning Roman Law in European History asari alohida ahamiyatga ega. Muallif Rim huquqining Yevropa qit'asidagi keyingi huquqiy tizimlarga ko'rsatgan ta'sirini tarixiy manbalar asosida ochib beradi. Asarda Rim yuristlari ishlab chiqqan yuridik texnika, mulk huquqi va majburiyat huquqi institutlari keyinchalik kontinental huquq tizimlarining poydevoriga aylangani ta'kidlanadi.

Kodifikatsiya jarayonlarini o'rganishda Franz Wieackerning A History of Private Law in Europe asari muhim manbalardan biridir. Ushbu tadqiqotda xususiy huquqning tarixiy rivojlanishi, Yevropa davlatlarida fuqarolik kodekslarining yaratilishi va huquqning yagona tizim sifatida shakllanishi keng yoritilgan. Muallif kodifikatsiyani roman-german huquq oilasining institutsional mustahkamlanish bosqichi sifatida baholaydi.

MDH va postsovet huquqshunoslik adabiyotlarida ham mazkur mavzu bo'yicha qator ilmiy izlanishlar mavjud. Ushbu tadqiqotlarda roman-german huquq oilasining sobiq sovet davlatlari huquq tizimlariga ta'siri, qonunchilikni kodifikatsiya qilish tajribasi hamda huquqiy islohotlar jarayonidagi ahamiyati tahlil etiladi. Ayniqsa, milliy qonunchilikni takomillashtirishda kontinental huquq tajribasidan foydalanish zarurligi ko'plab mualliflar tomonidan ta'kidlanadi.

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, roman-german huquq oilasining shakllanishi bir omil natijasi emas, balki uzoq tarixiy taraqqiyot, ilmiy izlanishlar, Rim huquqi merosi, universitetlar faoliyati va davlat-huquqiy islohotlar mahsulidir. Shu bilan birga, mavjud manbalarda ushbu huquq oilasining zamonaviy global huquqiy jarayonlarga moslashuvi, transmilliy huquq bilan aloqasi va raqamli davrdagi transformatsiyasi masalalari yanada chuqur tadqiq etilishi lozimligi ko'rinadi.

Roman-german huquq oilasi huquq tizimlarini tasniflashda eng yirik va keng tarqalgan huquqiy oilalardan biri hisoblanadi. Ushbu huquq oilasi asosan kontinental Yevropa davlatlarida shakllangan bo'lib, uning nazariy asosini huquqning yozma shaklda ifodalanishi, normativ-huquqiy hujjatlarning ustuvorligi hamda huquq normalarining tizimlashtirilganligi tashkil etadi. Mazkur tizimda huquqning asosiy manbai sifatida konstitutsiya, kodekslar, qonunlar va boshqa normativ hujjatlar e'tirof etiladi. Shu sababli roman-german huquq oilasi ko'pincha "kontinental huquq tizimi" yoki "kodifikatsiyalashgan huquq tizimi" deb ham yuritiladi.

Ushbu huquq oilasining nazariy poydevori qadimgi Rim huquqiga borib taqaladi. Rim yuristlari tomonidan ishlab chiqilgan mulk huquqi, majburiyat huquqi, shartnoma erkinligi, javobgarlik va yuridik texnika tamoyillari keyinchalik Yevropa davlatlari huquq tizimlarining shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. O'rta asrlarda universitetlar faoliyati natijasida Rim huquqi qayta o'rganilib, ilmiy sharhlar va doktrinal yondashuvlar vujudga kelgan. Natijada huquq nazariy jihatdan izchil, mantiqiy va tizimli fan sifatida rivojlandi.

Roman-german huquq oilasining muhim nazariy belgilaridan biri kodifikatsiya hisoblanadi. Kodifikatsiya orqali huquq normalari yagona tizimga solinadi, umumlashtiriladi va kodekslar shaklida mustahkamlanadi. Bu esa huquqiy aniqlik, barqarorlik va huquqni bir xilda qo'llash imkonini yaratadi. Ayniqsa, fuqarolik, jinoyat, mehnat va ma'muriy huquq sohalarida kodekslarning mavjudligi ushbu huquq oilasining asosiy xususiyatlaridan biridir.

Mazkur tizimda sud amaliyoti ham muayyan ahamiyatga ega bo'lsa-da, u odatda mustaqil huquq manbai sifatida emas, balki qonunni sharhlash va qo'llash vositasi sifatida qaraladi. Sudlar mavjud huquq normalarini amaliyotga tatbiq etadi, ularning mazmunini aniqlashtiradi va huquqiy nizolarni hal qiladi. Shu jihatdan roman-german huquq oilasi sud pretsedentiga asoslangan anglosakson huquq tizimidan farqlanadi.

Shuningdek, ushbu huquq oilasida yuridik fan va doktrina ham muhim o'rin egallaydi. Huquqshunos olimlar tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy qarashlar, sharhlar va konsepsiyalar qonunchilikni takomillashtirish hamda huquqni qo'llash amaliyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Demak, roman-german huquq oilasi nazariy jihatdan qonun ustuvorligi, tizimlilik, kodifikatsiya va ilmiy yondashuv tamoyillariga asoslangan mukammal huquqiy model hisoblanadi.

Olib borilgan tahlillar natijasida roman-german huquq oilasi uzoq tarixiy taraqqiyot mahsuli ekanligi aniqlandi. Uning shakllanishida Rim huquqi merosi, o'rta asr universitetlari faoliyati, milliy davlatlarning vujudga kelishi va kodifikatsiya jarayonlari hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qilgan. Aynan ushbu omillar natijasida huquq yozma normalarga asoslangan, tizimlashtirilgan va markazlashgan ko'rinishga ega bo'ldi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, roman-german huquq oilasining asosiy afzalligi huquqiy aniqlik va barqarorlikni ta'minlashidadir. Kodekslar va qonunlarning mavjudligi fuqarolar, davlat organlari hamda sudlar uchun yagona qoidalarni belgilaydi. Bu esa huquqni oldindan prognoz qilish, nizolarni adolatli hal etish va huquqiy tartibotni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, ushbu huquq oilasi zamonaviy davrda ham o'z ahamiyatini saqlab qolayotgani kuzatildi. Ko'plab davlatlar qonunchilikni takomillashtirish,

sud-huquq islohotlarini amalga oshirish va demokratik institutlarni rivojlantirishda roman-german huquq an'alariga tayanmoqda. Uning tamoyillari inson huquqlarini himoya qilish, bozor munosabatlarini tartibga solish va huquqiy davlat qurishda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Natijada aytish mumkinki, roman-german huquq oilasi nafaqat tarixiy huquqiy model, balki bugungi global huquqiy taraqqiyot jarayonida ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan universal tizimdir. Uning tajribasini o'rganish va amaliyotda qo'llash zamonaviy huquqiy islohotlar uchun muhim nazariy hamda amaliy asos bo'lib qolmoqda.

Xulosa

Roman-german huquq oilasi dunyo huquq tizimlari orasida eng qadimiy, keng tarqalgan va nazariy jihatdan mukammal huquqiy modellardan biri hisoblanadi. Uning shakllanishi Rim huquqi merosi, universitetlar ilmiy faoliyati, davlatlarning markazlashuvi va kodifikatsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ushbu omillar natijasida huquq yozma normalarga asoslangan izchil tizim sifatida rivojlandi.

Mazkur huquq oilasining asosiy afzalligi huquqiy aniqlik, barqarorlik va tizimlilikni ta'minlashidadir. Qonun va kodekslarning ustuvorligi fuqarolar hamda davlat organlari uchun yagona qoidalarni belgilaydi, huquqni bir xilda qo'llash imkonini yaratadi. Shu sababli roman-german huquq oilasi zamonaviy huquqiy davlat qurilishi va sud-huquq islohotlarida muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Shuningdek, bugungi global taraqqiyot sharoitida ham ushbu huquq oilasi o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Aksincha, inson huquqlarini himoya qilish, bozor munosabatlarini tartibga solish, demokratik institutlarni rivojlantirish va milliy qonunchilikni takomillashtirishda uning tajribasi keng qo'llanilmoqda. Demak, roman-german huquq oilasini chuqur o'rganish zamonaviy huquqshunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Introduction to Comparative Law. Oxford University Press, 1998.
2. The Civil Law Tradition. Stanford University Press, 2007.
3. Major Legal Systems in the World Today. Stevens & Sons, 1985.
4. Roman Law in European History. Cambridge University Press, 1999.
5. A History of Private Law in Europe. Oxford University Press, 1995.
6. Comparative Law. Oxford University Press, 2019.
7. An Introduction to Roman Law. Oxford University Press, 1962.

8. The Spirit of Roman Law. University of Georgia Press, 1995.
9. European Legal History. Cambridge University Press, 2009.
- 10.